

Панова К. І.

*аспірант кафедри економіки та менеджменту,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

ПОТЕНЦІАЛ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Розглянуто потенціал зовнішньоекономічної діяльності підприємств машинобудування. Визначено, що для оцінки потенціалу зовнішньоекономічної діяльності та конкурентних позицій машинобудівних підприємств на зовнішньому і внутрішньому ринку необхідно використовувати комплексну систему показників конкурентоспроможності підприємства. Доведено, що на сучасному етапі розвитку економіки України формування та використання потенціалу ЗЕД підприємств машинобудівного комплексу сприятиме покращенню стану галузі у контексті ефективного використання всіх наявних ресурсів та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Ключові слова: потенціал, зовнішньоекономічна діяльність, формування, використання, машинобудівне підприємство

Постановка проблеми. Машинобудівна галузь України є однією з провідних та бюджетоутворюючих галузей національної економіки, незважаючи на існуючі проблеми, які стосуються: енерго- та матеріалоємності продукції, зношеності виробничих активів, податкового навантаження та інших.

Розвиток промислового підприємства та галузі у сучасних умовах залежить від його місії, цілей, які зумовлюють вибір сфери діяльності, номенклатури та асортименту продукції, напрямів розподілу прибутків та інвестицій, системи підпорядкованих цілей для забезпечення її досягнення. Сучасний стан національного господарства України та нові економічні відносини в державі дають змогу промисловим підприємствам бути самостійними та на власний розсуд формувати свій економічний потенціал та управляти ним. Але, підприємства, що виходять на світовий ринок, зустрічають сьогодні жорстоку конкурентну боротьбу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування ефективної зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств та використання потенціалу ЗЕД присвятили роботи такі вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти, як Ю. В. Макогон, А. П. Рум'янцев, Е. Ф. Прокушев, В. П. Черевань та ін. [2, 4, 5, 7].

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення показників, що характеризують потенціал зовнішньоекономічної діяльності та ступінь його використання в практиці господарської діяльності машинобудівних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Підвищення ефективності діяльності машинобудівних підприємств тісно пов'язано з плануванням їх зовнішньоекономічної діяльності. Конкурентні позиції машинобудівного підприємства в умовах функціонування економіки відкритого типу визначаються ступенем використання потенціалу зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Чим вище рівень національного розвитку в області науки, економіки, інфраструктури бізнесу, створення сприятливих умов підприємництва, тим вище можливість успішної реалізації потенціалу зовнішньоекономічної діяльності.

Хотілось би відмітити, що для більшості українських підприємств зовнішньоекономічна діяльність означає збільшення ступеня економічної незалежності. Така незалежність дає можливість:

- вільно маневрувати виробничими ресурсами;
- обирати напрями і форми реалізації виробництва продукції з максимальною прибутковістю;
- шукати більш сприятливі зарубіжні ринки збуту;
- обирати шляхи і можливості підвищення технічного рівня виробництва продукції, зміцнення експортного потенціалу як закономірного результату участі в міжнародній виробничій кооперації;
- стати учасником міжнародного відтворювального процесу.

Неможливо уявити життєздатність сучасних українських підприємств машинобудування без зовнішньоекономічних зв'язків та потенціалу ЗЕД.

Існують декілька підходів до визначення потенціалу підприємств. Так, до першої групи вчених слід віднести Ж. Перар, Крайника О. П., Клепикову З. В., Сопко В. В., Швеця В. Г., які виділяють складові потенціалу через види діяльності – операційну, фінансову, інвестиційну [1, 3, 6, 9]. Але, на нашу думку, такий поділ є агрегованим, зокрема, визначення кожного з видів потенціалу не сприятиме ухваленню адекватних управлінських рішень щодо виробничої діяльності підприємств.

Деякі вчені зосереджують увагу на дослідженні інтересів стейкхолдерів, власників, керівників, замовників, персоналу підприємства, галузі, держави в цілому. Такий підхід має певний сенс, але намагання врахувати і задовольнити інтереси всіх суб'єктів цього процесу може загальмувати розвиток підприємства через конфлікт інтересів (стратегічних, тактичних, фінансових, спрямованих на отримання дивідендів чи розвиток підприємства тощо).

Під потенціалом зовнішньоекономічної діяльності необхідно розглядати всі сторони підприємницької діяльності, які безпосередньо пов'язані із операціями зовнішньої торгівлі, і з основною виробничою діяльністю. Під потенціалом зовнішньоекономічної діяльності розуміється здатність підприємства виробляти конкурентоспроможну продукцію, створювати і закріплювати конкурентні переваги і на основі цього ефективно брати участь у різних формах міжнародного співробітництва. Ступінь використання цього потенціалу визначає багато в чому конкурентні позиції підприємства.

Аналіз літератури показав, що основними цілями дослідження потенціалу ЗЕД є:

- 1) визначення його об'ємних характеристик, наприклад, фактичного обсягу зовнішньоекономічної діяльності (реального експортного потенціалу);
- 2) оцінка якісних та кількісних характеристик потенціалу;
- 3) визначення рівня використання потенціалу;
- 4) виявлення резервів використання потенціалу.

Так, методика, запропонована Г. І. Яковлєвим [9] передбачає визначення потенціалу розвитку як похідної від ринкового потенціалу підприємства у звітному році у вартісному вираженні. За думкою автора, потенціал ЗЕД повинен розраховуватися на базі виробничого потенціалу підприємства, але з урахуванням обмежень, що визначаються специфікою зовнішньоекономічної діяльності. Остання характеризується, по-перше, відповідністю нормам та нормативам, що прийняті у міжнародній практиці, а, по-друге, експортпридатністю та конкурентоздатністю продукції.

У методиці, запропонованій у роботі [8], оцінка та аналіз потенціалу базується на його декомпозиції до рівня складових. До них відноситься: виробничий потенціал, потенціал експортної діяльності, потенціал імпортової діяльності, фінансові можливості підприємства та конкурентоспроможність продукції. У процесі аналізу, кожний елемент зовнішньоекономічного потенціалу розглядається як сукупність показників, які об'єднують у єдину систему за допомогою графоаналітичного способу, у результаті чого формується, так званий, «радар ЗЕД». Дана методика дає можливість визначити ступінь використання елементів потенціалу на підприємстві або порівнювати його із аналогічним показником підприємств галузі.

Для оцінки потенціалу зовнішньоекономічної діяльності та конкурентних позицій машинобудівних підприємств на зовнішньому і внутрішньому ринках необхідно використовувати комплексну систему показників конкурентоспроможності підприємства, яка в залежності від конкретних цілей аналізу та наявності вихідних даних може приймати конкретний вид шляхом розрахунку найбільш значущих співвідношень з наведених у таблиці 1.

Система показників оцінки потенціалу зовнішньоекономічної діяльності
машинобудівного підприємства

№	Найменування показника	Співвідношення	Позначення	Примітки
1.	Показники реальної конкурентоспроможності підприємства у ЗЕД			
1.1	Індекс зростання (падіння) числа країн для експорту продукції підприємства за роками	$I_e = S1 / S_0$	S_0 – число країн, куди вивозилася продукція у базисному році; $S1$ – число країн, куди вивозилася продукція в звітному році	Виражається фактичними показниками збутової діяльності, в тому числі і на зовнішньому ринку в динаміці за ряд років
1.2	Індекс обсягів експорту продукції фірми, тобто динаміка експортних поставок продукції за ряд років	$I_{o\bar{z}} = OE1/OE_0$	$OE1$ – обсяг виробництва продукції підприємства в звітному році; OE_0 – обсяг виробництва продукції підприємства в базисному році	
1.3	Частка продукції підприємства на зовнішньому і внутрішньому ринках	$I_{чт} = ЧТ1/ЧТ_0$	$ЧТ1$ – ринкові частки товарів фірми в звітному році; $ЧТ_0$ – ринкові частки товарів фірми в базисному році	
1.4	Експортна квота (відношення вартості експорту товарів підприємства до загального обсягу виробництва)	$I_{ек} = EK1/EK_0$	$EK1$ – експортна квота підприємства в звітному році; EK_0 – експортна квота підприємства в базисному році;	
2.	Показники потенційної конкурентоспроможності підприємства у ЗЕД:			
2.1	Частка сертифікованих на відповідність міжнародним стандартам видів продукції підприємства	$I_c = N_c / N_z$	N_c – частка сертифікованих видів продукції в загальному асортименті виробництва і реалізації продукції підприємства; N_z – загальний асортимент виробництва та реалізації продукції підприємства	Як в Україні, так і за кордоном потрібна сертифікація продукції
2.2	Показники сертифікування виробництва	$I_p = N_p / N_t$	N_p – кількість сертифікованих видів виробничих операцій; N_t – загальна кількість технологічних операцій з виготовлення виробу	Підтверджує здатність підприємства випускати якісну продукцію
2.3	Співвідношення цін на продукцію підприємства і конкурентів	$I_z = Z_p / Z_k$	Z_p – ціна продукції підприємства; Z_k – ціна аналогічної продукції конкурентів	Показник цінової конкуренції
2.4	Наукомісткість продукції (наукомісткість виробництва)	$I_n = Z_t / Z_0$	Z_t – витрати на НДДКР з підготовки виробництва та випуску нової продукції; Z_0 – загальні витрати на виробничі потреби в бюджеті підприємства	Показник технічного випередження, виправдовує високий прибуток
2.5	Питома вага імпортованих комплектуючих в готовому виробі	$I_k = N_k / N_0$	N_k – кількість комплектуючих світової якості; N_0 – загальна кількість комплектуючих у виробі.	Показник продукції світового рівня

Показники, що характеризують потенціал зовнішньоекономічної діяльності та ступінь його використання на практиці господарської діяльності машинобудівних підприємств, необхідні для розробки ефективної ринкової стратегії підприємства. Результат використання

потенціалу зовнішньоекономічної діяльності виражається в сукупних доходах підприємства за певний період часу.

В рамках управління стратегічним потенціалом ЗЕД (основи конкурентної переваги в сучасних умовах) можна виділити два основні завдання:

– необхідно на основі аналізу зовнішньої і внутрішньої ситуації, міжнародної кон'юнктурної інформації ідентифікувати і розвивати майбутній потенціал ЗЕД, забезпечити трансформацію потенційних можливостей підприємства в конкурентних перевагах;

– існуючий потенціал ЗЕД необхідно перетворювати таким чином, щоб підвищилася споживча вартість продукту або знизилася витрати з його придбання та експлуатації.

Конкурентоспроможну на світових ринках продукцію здатне стабільно виробляти тільки підприємство, що володіє фінансово-економічною стійкістю. Тому в справі комплексної оцінки конкурентоспроможності підприємства можливий розгляд показників, які є предметом економічного аналізу та діагностики.

Висновки. Наведені показники оцінки ЗЕД на практиці господарської діяльності машинобудівних підприємств необхідні для розробки ефективної ринкової стратегії підприємства. Резюмуючи все вищенаведене, можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку економіки України формування та використання потенціалу ЗЕД підприємств машинобудівного комплексу, як системоутворюючої галузі національного господарства країни, на основі науково-обґрунтованих підходів сприятиме покращенню стану галузі у контексті ефективного використання всіх наявних ресурсів та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Список використаної літератури

1. Крайнік О. П., Клепікова З. В. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник. – Львів: Львівська політехніка; К.: Дакор, 2000. – 260 с.
2. Макогон Ю. В. Внешнеэкономическая деятельность: организация, управление, прогнозирование: Учебник. – Донецк.: Альфа-Прес, 2004. – 344 с.
3. Перар Ж. Управление финансами с упражнениями. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 360 с.
4. Прокушев Е. Ф. Внешнеэкономическая деятельность. Инкотермс-2000: Учеб. пособие. – М.: “Дашков и К”, 2003. – 307 с.
5. Румянцев А. П., Рум'янцева Н. С. Зовнішньоекономічна діяльність: Навч. посібник. – К: ЦНЛ, 2004. – 377 с.
6. Сопко В. В. Бухгалтерський облік: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2000. – 578 с.
7. Черевань В. П., Рум'янцев А. П., Романенко Л. Ф. Міжнародна економічна діяльність: Навч. посібник. – К: Видавничий Дім “Слово”, 2003. – 280 с.

8. Чиранова Т. И. Комплексная оценка внешнеэкономического потенциала промышленного предприятия региона / Т. И. Чиранова // Регионоведение. – 2009. – № 2. [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.regionsar.ru
9. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку. – К: Знання-Прес, 2003. – 444 с.
10. Яковлев Г. И. Управление конкурентоспособностью промышленных предприятий: теория и практика (на материалах работы предприятий промышленности): Автореф. дис. д-ра экон. наук (08.00.05) / Г. И. Яковлев. – Самара: Самарский гос. экон. ун-т, 2007. – 49 с.

ПАНОВА К. И. ПОТЕНЦИАЛ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ

Рассмотрен потенциал внешнеэкономической деятельности предприятий машиностроения. Определено, что для оценки потенциала внешнеэкономической деятельности и конкурентных позиций машиностроительных предприятий на внешнем и внутреннем рынке необходимо использовать комплексную систему показателей конкурентоспособности предприятия. Доказано, что на современном этапе развития экономики Украины формирование и использование потенциала ВЭД предприятий машиностроительного комплекса будет способствовать улучшению состояния отрасли в контексте эффективного использования всех имеющихся ресурсов и повышению конкурентоспособности отечественной продукции.

Ключевые слова: потенциал, внешнеэкономическая деятельность, формирование, использование, машиностроительное предприятие.

PANOVA K. I. CAPACITY OF FOREIGN ENGINEERING ENTERPRISE UKRAINE

The article is devoted to the potential of the foreign economic activity of mechanical engineering enterprises. It has been proved that to evaluate the potential of the foreign economic activity and the competitive position of mechanical engineering enterprises in domestic and foreign market it is necessary to use a complex system of competitiveness indicators. It has been proved that at the present stage of Ukrainian economy development formation and use of the potential of FEA of mechanical engineering enterprises will contribute to improving the state of the industry in the context of the effective use of all available resources and improving the competitiveness of domestic products.

Keywords: capacity, foreign economic activity, the formation, use, mechanical engineering enterprise.